

AIGUADER I MIRÓ I LA SANITAT MUNICIPAL

ORIOI CASASSAS

MOTS PREVIS

He de demanar la vostra benevolència. Justament quan em disposava a la realització d'aquest treball, vaig tenir entrebancs de salut. Aquest enutjós contratemps m'ha impedit de furgar les biblioteques i els arxius que hauria volgut. Per exemple, del Primer Congrés de Sanitat Municipal, celebrat a Barcelona l'any 1927, m'he quedat només amb la data. Però —i això em dol encara més— m'ha impedit també de parlar i parlar amb els fills del nostre home, vells i entranyables amics.

Per culpa d'aquests impediments el treball té dos defectes ben visibles: una mancança d'informació i una extensió desmesurada que no s'adiu a l'habitual d'una conferència. No he tingut temps de fer-ho més ric i no he tingut temps de fer-ho més curt.

Disculpeu-me'n.

Reus, 28 de setembre de 1980.

PREFACI

CAP. 1. “Empelta les pereres, Dafnis; els teus descendents ja colliran la fruita.”

“Bucòliques.” Ègloga IX.

Virgili.

I sort n'hem tingut, quan n'hem fet cas. Perquè la gran majoria de les accions dels humans més aviat fan sentir esgarrifances o avergonyeixen; depèn dels temperaments. I si algú troba exagerada l'afirmació, que llegeixi qualsevol crònica o qualsevol llibre d'història, de qualsevol país, de qualsevol segle; això sí, que no sigui un d'aquells manuals que —universalment, em sembla— hom destina, generalment —i per fortuna— amb resultats fallits, a la narcotització dels escolars. Com si ben engallinats —triomfalment engallinats—, els escolars del món haguessin de resultar uns patriotes més ardits. Jo sóc del parer que la llufa —ni la llufa benintencionadament embolcallada amb senyeres apoteòsiques— mai no ha donat bons resultats, mai on ha donat uns resultats sòlids. Entre persones honestes i degudament granadetes, allò de “cantant les veritats es perden les amistats” és fals. Un exemple: Tothom sap que no sóc un especialista en història i per aquesta raó no ha d'estranyar que fins no fa gaire temps jo ignorés que a un dels

nostres comtes-reis li havia estat donat l'epítet de "segon Neró". Alguns dels seus actes¹ mereixen, veritablement, la denominació de bretolades; i la fermesa dels meus ideals, us confesso que no ha resultat pas afeblida pel fet d'aquesta ampliació dels meus coneixements històrics.

Ara bé, és fàcil de constatar que en aquests punts de vista no hi ha unanimitat de criteri perquè, encara avui, és evident una notable tendència a l'hiperbòlic color de rosa. Deixem-ho córrer, que no era pas aquest el camí que volíem seguir.

Dèiem que la humanitat n'ha fet d'imperdonables, però, com que fa tants de segles que "lo tems vai e ven e vire" —segons l'expressió contundent de Bernat de Ventadorn— també, sense gaire esforç, d'entre les accions dels humans aplegaríem unes quantes dotzenes d'empreses que, obertament, ens inclinen a la benevolència i a la simpatia i que, fins i tot, són capaces de despertar en els nostres cors una mena d'orgull d'espècie.

Les coses en aquest punt, faré —si m'és permès— una afirmació categòrica. No és que hi tingui tirada perquè, amb els anys, m'he anat tornant mesurat, però aquí sí que no puc admetre ni restriccions ni excepcions: totes, totes les empreses dels homes que honoren els homes i honoren els pobles, totes han estat dutes a terme amb acceptació completa del consell de Virgili: "empelta, noi; que els teus fills o els teus néts ja colliran la fruita". I sort n'hem tingut, perquè l'esbojarrada impaciència —que no vol dir la permanent impaciència— només engendra fragilitat; i el que ens convé és solidesa.

Així, ben bé així, ho compregueren els homes del nostre començament de segle. Els homes del Primer Congrés Universitari Català, els del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, els del Primer Congrés d'Higiene de Catalunya, els de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Societat de Biologia de Barcelona, els del Sindicat de Metges de Catalunya i els de tantes altres iniciatives. I els homes de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques que promogueren i realitzaren el Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana. Tots plegats, amb llurs accions, més grans o més petites, i fins i tot d'aparent diversitat de direcció, feren possible per exemple que, l'any 1933, Aiguader i Miró diguéssin "que el català serveix perfectament al científic per a escriure tots els seus pensaments i el resultat de les seves recerques; que gaudeix avui de tota la plenitud per a esdevenir llengua científica".²

Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana han estat una aportació important a aquesta situació que constata Jaume Aiguader. Però han estat aportació i contribució a d'altres camps —un dia vaig dir que s'han guanyat ben merescudament la condició de "fet de llibertat"³—, d'altres camps que no em pertoca, ara, de referir. Vull fer al·lusió només a una qualitat que en cada una de les

1. "alguns foren rossegats e penjats, e altres solament penjats. Dels quals n'hi hac alguns, així com ho mereixien, als quals fo donat a beure del metall de la campana de la Unió que havien feta, la qual estava en la sala de la casa del Consell de la ciutat, qui és prop la seu. E, com aquesta campana repicava, los conservadors de la Unió e tots los altres, qui eren diputats als actes d'aquella, se justaven de continent. Per què fo justa cosa que aquells que l'havien feta fer beguessen de la licor d'aquella, com fon fusa." Crònica de Pere el Cerimoniós. Cap. IV-60.

2. Citat per Ismael Girard, de Tolosa, a Monografies Mèdiques, novembre 1933. Noticiari: "Una nova veu en el 'cor' mèdic llatí. El català, llengua científica, llengua mèdica".

3. Annals de Medicina. Vol. LXV, núm. 8. Octubre 1979. Editorial "Els Congressos de Metges de Llengua Catalana, un fet de llibertat".

seves deu edicions ha estat present: la memòria. En forma d'homenatge a mestres desapareguts (a Turró, a Perpinyà, l'any 36 i el 76), de record a figures exemplars i excepcionals de la nostra medicina medieval (l'"Elogi del beat Joan Gilabert Jofre" que féu l'any 1917 aquell apassionat congressista que fou Faustí Barberà, de València, o l'estudi biogràfic de "Mestre Guillem Colteller" que exposà a Girona J. M. Roca i Heras, l'any 21), de commemoracions com la del Centenari de Gimbernat, d'Exposició Bibliogràfica com la inigualable del 2n Congrés,⁴ o a través dels parlaments inaugurals d'alguns dels presidents,⁵ ha estat present a tots els Congressos la memòria. Però no la memòria de l'encens ni la del bombo i els platerets, sinó aquella que sempre comporta una lliçó; o una admonició. Que té intenció de servir d'estímul o d'inclinar a l'esmena. Del primer Congrés, l'any 13, fins al desè, les coses han anat així i, per a aquest onzè Congrés el comitè organitzador decidí, no massa encertadament, que jo fos l'encarregat d'aquest missió. Ja està fet: ara jo he de fer de memòria.

A Reus, calia parlar d'un dels seus fills i fou escollit Jaume Aiguader i Miró, que era fill il·lustre de la ciutat de feia una pila d'anys i que ho és oficialment des del recent 11 de setembre. I, de les múltiples activitats d'Aiguader i Miró, calia referir-se a una que s'avingués a la natura de la nostra assemblea: fou triada la sanitat municipal. Així fou acordat i així consta en els programes. He de parlar d'Aiguader i Miró i la sanitat municipal.

* * *

CAP. 2. "Jo em meravell (14)
com pot haver-hi encara vida
darrera tanta mentida."
"Qui ulls ha."
Francesc Vallverdú.
(De Barcelona.)

Mireu: crec que us ho he de dir. Sóc d'un natural que no m'ha agradat mai d'enganyar els amics i, per aquest motiu, aviso des d'ara que no parlaré de sanitat municipal. I no en parlaré perquè no sé què vol dir "sanitat municipal". ¿És per ventura el conjunt de mesures i de serveis encaminats a restaurar i preservar i sobretot a promoure la salut pública dels ciutadans del municipi? Si és així, deixeu-me preguntar: de quin tipus de municipi? Del rural, de població dispersa, amb mitjans de comunicació difícils, que segueix un llastimós procés de despoblament?⁶ O del municipi d'entre dos mil i deu mil habitants que va fent la viu-viu amb més pena

4. CASASSAS, Oriol. "Un cinquantenari: el de la 'Bibliografia Medical de Catalunya'." Butlletí de la Soc. Cat. de Ped. Vol. XXIX, núm. 134. Any 1968. (Comunicació presentada el 26-V-68 en una sessió celebrada al monestir de Cuixà.)

5. CASSASAS, Oriol. "Aportació dels Congressos de Metges de Llengua Catalana a la Història de la Medicina i a qüestions sanitàries i de medicina colectiva." Llibre d'Actes, Vol. IV, ps. 346-354, del 1r. Congrés Internac. d'Història de la Medicina Catalana. Juny 1970. Barcelona, 1971.

6. Vegeu en relació a aquestes qüestions "L'assistència sanitària a les comarques de Catalunya", de J. Clos, E. Sèculi i A. Segura. Barcelona, 1980.

que glòria? O de les poblacions que han experimentat un indigerible increment demogràfic i s'han convertit en inhumanes aglomeracions urbanes? O de les ciutats-dormitoris? Deixeu-me preguntar també: existeix una salut privativa —allò que en diuen, d'ús particular i intransferible— dels habitants d'un determinat municipi? O és que no és cert que tots els membres d'una comunitat tenim unes responsabilitats comunes que no saben res de les divisions administratives, molt sovint arbitràries? Entenc i comparteixo que “malgrat les característiques pròpies de cada medi, l'organització i les finalitats de la sanitat han d'ésser úniques”, com diuen en Clos, la Sèculi i en Segura.⁷ I així mateix que “aquesta consideració no pressuposa que les solucions sanitàries siguin universals, sinó que cada problema exigeix una resposta particular en el si d'una política sanitària global”. I ara pregunto: de quina política sanitària hem de parlar? ¿Ens hem d'omplir d'indignació rellegint les constants denúncies que l'incansable Jaume Aiguader feia de la injusta situació sanitària? Quan deia, per exemple, “a primers de segle, l'Estat espanyol es movia encara en una concepció medieval respecte a sanitat”.⁸ O quan explicava⁹ en aquella meritíssima secció de Noticiari de les seves Monografies Mèdiques que, àdhuc la República —que havia augmentat notablement els pressupostos de la Direcció de Sanitat—, primer amb l'excusa de l'Estatut pròxim a donar-nos, després amb la del proper traspàs de serveis sanitaris i, un cop traspassats, en espera de la seva valoració, de 47 milions que era el pressupost total dels anys 32 i 33, consigna per a les comarques del Principat 10.000 pessetes per a lluitar contra les rates de la zona del Prat de Llobregat. Aiguader i Miró arrodoneix el depriment espectacle amb la citació d'unes xifres esborronadores: dos milions de pessetes era la suma del que destinaven a sanitat pública les quatre Diputacions catalanes i aquests dos milions eren els únics cabals de què disposava la Conselleria de Sanitat en un moment que Catalunya tenia 2.800.000 habitants. Tocava, encara no, a tres rals per habitant i any!

Potser sí que convé que rellegim en aquests moments aquestes denúncies i que ens omplim, no d'indignació baladrera, però sí de fermesa i de contundència i que siguem molt cautelosos a l'hora de fer amistats.

Si no hem de parlar de la política dels greuges —passada, recent o actual—, ¿hem de parlar de l'absurda i ridícula paròdia de legislació que s'inicia el 1822 amb una Llei general de Beneficència, que comença a embolicar-se tot just dictada amb decrets centralitzadors i provincialitzadors; que arriba a graus d'insània l'any 1944 amb una Llei de Bases i que amb decrets de comarcalització sanitària inoperants, amb reformes no dutes a terme i amb una permanent mala entesa entre les institucions sanitàries, ens ha dut a un batibull del diable del qual ens costarà molt de sortir?

Parlar d'aquesta història —la política del “Boletín”— produeix un tedi de no dir.

Així que, he de parlar de la història de l'esperança, de la història de les aspiracions i dels projectes, de la història de les il·lusions?

7. “L'assistència sanitària a les comarques de Catalunya.” Barcelona, 1980.

8. “La mortalitat a l'Estat espanyol.” Monograf. Mèdiques VII-VIII, 1934.

9. “La mortalitat a Catalunya.” Monograf. Mèdiques I-II. 1934.

* * *

CAP. 3. “Camins d'Igualada,
camins de Fraga,
les esperances!”

“Imitació del foc.”

Bartomeu Rosselló-Pòrcel.

(De Ciutat de Mallorca.)

Però, si d'aquest món de somni —que, amb una tenacitat indòmita, uns quants han anat fent realitat, cada dia una mica més, amb progressos imperceptibles i tot, si voleu—, si d'aquest món de somni ja tot ha estat dit!

Aiguader i Miró, l'any 34, deia que “la misèria és una enemiga personal de l'home” i que “és una enemiga cara, car les seves malifetes empobreixen les nacions”¹⁰ i que “la primera empresa i la més alta dels organismes governamentals és la sanitat pública”.¹¹

I al Congrés de Perpinyà, en aquella immarcescible Ponència de la funció social de la Medicina, i després a l'Àmbit d'Estructura Sanitària del Congrés de Cultura Catalana, i després a tot arreu —vull dir a tot arreu on hi ha responsabilitat i enteniment— es proclama que “l'objecte específic i el centre d'interès del sistema sanitari no ha d'ésser la malaltia sinó la salut”.¹²

Però no la salut “per decret” que podria infondre la confiança en uns fallaciosos índexs municipals o provincials o estatals de llits per mil habitants,¹³ sinó la salut entesa com un afer personal i solidari alhora, la salut que, amb tota certesa, podria promoure un sistema sanitari que atengués, com diu en Jordi Gol,¹⁴ un petit detall: la qualitat.

He dit que no sé què vol dir “sanitat municipal” i que no en parlaré. En canvi, em referiré a solidaritat, a justícia i a empresa comuna.

* * *

CAP. 4. “Car tan profundament la seva arrel s'allarga,
que floriria encara si aquesta terra amarga
un dia fos coberta d'una crosta de sal.”

“La Galerna i el Llamp.”

Màrius Torres. (De Lleida.)

El programa també anuncia que parlaré de Jaume Aiguader i Miró i no us vull enganyar: no en parlaré. Perquè, en canvi, em referiré a la lleialtat, a la fidelitat, a la tenacitat, a la dignitat, a l'ànim infatigable, a la generositat i a l'abnegació

10. “La mortalitat a Catalunya.” Monogr. Mèdiques. I-II. 1934.

11. Conferència reproduïda a Monogr. Mèdiques. XII. 1933.

12. “El metge de capçalera”, pàgs. 80 i següents.

13. “L'assistència sanitària a les comarques de Catalunya”, pàg. 91.

14. “Qualitat sanitària: un petit detall”. Annals de Med. Vol. LXIV, núm. 6. Juny 1978. Editorial.

que condueix al sacrifici. És clar que aquestes qualitats eren presents en la personalitat de Jaume Aiguader i li eren ja reconegudes pels contemporanis. Rovira i Virgili ¹⁵ parla de la seva fe, la seva constància, el seu “esperit lliure de les febleses del descoratjament” i diu que és “el necessari tremp de caràcter” i “un optimisme actiu”. Refereix que “Puig i Ferrer, amic íntim d'Aiguader des de l'adolescència, ha pogut caracteritzar-lo dient que sempre l'ha vist content i somrient”. Nicolau d'Oliver ¹⁶ diu “hi ha èxits fàcils, hi ha èxits difícils. Rarament n'hi ha d'injustos”. El d'Aiguader amb les Monografies Mèdiques “és just i estimulant perquè recompensa els esforços” “d'aquest home activíssim, que tantes tongades d'inactivitat forçosa ha hagut de sofrir”. I Humbert Torres ¹⁷ assegura que “l'obra del doctor Aiguader serà, amb el temps, una fita memorable en el camí de la nostra ascensió i del nostre recobriment” i diu que és un dels “treballadors de la primera hora”.

Això ho escriu Humbert Torres, que fou també un dels treballadors d'aquella primera hora, una altra de les figures il·lustres d'aquella raça de metges que feren possible que “aquesta terra amarga” florís després d'haver estat “coberta d'una crosta de sal”. No puc parlar d'Aiguader i Miró i silenciar els seus nobilíssims companys de professió, de combat, els qui per la identitat d'ideals i de virtuts són els seus germans en la història. Jaume Aiguader i Miró no ho aprovaria.

* * *

CAP. 5. “Vora el barranc del Carraixet.”

Vicent Andrés i Estellés

(De Burjassot.)

HUMBERT TORRES I BARBERÀ (1879-1955) que havia estat a les comarques lleidatanes l'ànima i el motor d'aquell incomparable moment de la nostra història que fou Solidaritat Catalana, formà part dels Comitès executius del Segon i Tercer Congrés de Metges de Llengua Catalana. Fou el primer alcalde de Lleida elegit per la voluntat popular i, com Aiguader i Miró, morí tristament després d'un exili injust on l'havia empès la seva dignitat d'home lliure.

Després, amb tota la unció que desvetlla la condició de màrtir, vull dir ben alt el nom de RAFAEL BATTESTINI I GALUP, director de l'Hospital de Santa Tecla de Tarragona, que morí afusellat el 22 d'abril de 1939 per haver comès el “pecat” d'estimar la terra.

I vull dir ben alt el nom del batlle de la Ciutat de Mallorca, EMILI DARDER, elegit en dues ocasions (l'any 1933 i el febrer del 1936), que posà ordre a la lluita epidemiològica a les Illes i que patrocinà un pla de reorganització dels serveis sanitaris municipals de Ciutat, que a Perpinyà, l'any 1936, fou elegit vice-president del X Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana —el que havia de tenir lloc a València, l'any 1938— i que, el 24 de febrer de 1937, malalt, assetjat en un pedrís del cementiri, fou afusellat perquè era un home lliure i fidel.¹⁸

15. “Un home i una obra.” Diari “La Nau”, 6-IX-1929. Referit a Monogr. Mèdiques, VIII. 1929.

16. A “La Publicitat”, 3-IX-1929. Referit a Monogr. Mèd. VIII. 1929.

17. Al diari “Lleida”, 10-IX-1929. Referit a Monogr. Mèd. VIII. 1929.

18. FORTEZA, Josep. “Semblança biogràfica del Dr. Emili Darder i Caneves”. Llibre d'Actes del Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Barcelona, 1978.

I és clar, he de dir també ben alt el nom d'aquell home savi, de recta consciència ciutadana, que dirigí l'Institut Provincial d'Higiene de València —installat en un edifici que costejà personalment—, que fou professor de la Universitat i rector (del 1932 al 1934), que pertanyia a una il·lustre dinastia¹⁹ de metges valencians que —ininterrompudament— va del segle XVIII fins als nostres dies, un membre de la qual, Vicent Peset i Cervera, fou president d'honor del Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana.

M'estic referint, òbviament, al doctor JOAN BAPTISTA PESET I ALEIXANDRE a qui el poeta Vicent Andrés Estellés ha dedicat uns versos colpidors, punyents: "Ofici permanent a la memòria de Joan B. Peset, que fou afusellat a Paterna el 24 de maig de 1941".²⁰

És el llibre que acaba amb el "Gran Oratori pels morts valencians de la postguerra", altrament titulat "Vora el barranc del Carraixet", que diu:

"Vora el barranc del Carraixet
hi ha un taronger d'amargues branques:
penja una collita de màrtirs
d'una mort amarada i pobra."

Ara, entenc que el que convé és

"Que la pluja caigui a poc a poc en els sembrats
i l'aire passi com una estesa mà
suau i molt benigna damunt els amples camps."

com diu l'Espriu.²¹ Però amb memòria indeleble.

I acabo aquest prolix Prefaci que —jo diria— ha precisat a bastança la direcció del meu treball.

INTRODUCCIÓ

CAP. 6. "Un obre, de vegades,
els ulls —perquè tots, qualche pic, hem d'obrir els ulls—."
"Poemes de Mondragó."

Josep Maria Llompart. (De Ciutat de Mallorca.)

Així, ja està dit: no tractarem de sanitat municipal perquè parlarem de solidaritat i de justícia i ens referirem a Jaume Aiguader i Miró a través de les qualitats que l'alta civilitat inclou.

Abans d'entrar en matèria voldria, un moment, dir-vos on em trobava quan vaig començar a pensar sobre aquestes coses i voldria fer una referència a uns

19. PÉREZ I MORAGON, Francesc. "Peset i Aleixandre", "Peset i Cervera", "Peset i de la Raga", "Peset i Llorca", "Peset i Vidal". Gran Enciclopèdia Catalana.

20. ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent. "Ofici permanent a la memòria de Joan B. Peset, que fou afusellat a Paterna el 24 de maig de 1941". Ed. Tres i Quatre, València, 1979.

21. "La pell de brau".

sentiments i punts de vista de quan em disposava a començar a pensar sobre aquestes coses.

La plaça de Sant Joan de Florència —té una elegància màgica incomparable— és un dels indrets del món que posseeix una força d'atracció més gran. A més, l'hora era d'una amabilitat exquisida: sense presses, madura, sense estridències de llum. Jo m'havia assegut a terra, en un esglaó de la catedral. La plaça era plena de vida i de pausada animació; l'aspecte divers dels qui hi coincidíem permetia d'assegurar que les terres de les quals procedíem també eren d'allò més diverses.

L'aire de la plaça contenia de tot: bonhomia, curiositat intel·lectual, un punt de xerinola; hi flotava la solitud que eixia d'uns joves d'aspecte taciturn i l'inútil desig de fer-los una mica de companyia; la simplicitat i la sinceritat de l'abraçada d'uns enamorats; hi flotava la tristesa d'una música antiga que tocava un noi des de la seva cadira de rodes i, sobtadament, es feia present la idea de la inconsciència que ha conduït les ciutats del món al problema de les "barreres arquitectòniques", com si la invalidesa fos un invent recent; a l'aire de la plaça hi havia misèria al costat d'opulència i la indignada vibració que provoca l'existència dels desnivells vertiginosos. I hi havia l'ombra de les pedres antigues i el reflex fugaç dels marbres multicolors que —un instant— el sol va illuminar: i hi havia l'ampla i l'alta llibertat del cel i dels camins i dels destins.

Tot i la munió de motius de combat inajornable, l'aire de la plaça de Sant Joan era fecund; era un món de fites aconseguïdes, de feines començades i d'acions que encara s'han d'iniciar "tan divers, tan extens, tan temporal" que vaig sentir-lo com la meua pàtria, amb el "desesperat dolor" de rigor.

M'hauria semblat una vanitat d'argumentació difícilment sostenible que algú dels qui en aquella hora respiràvem aquell aire hagués proclamat que ell procedia de la terra més ufana existent sota la capa del sol. Sóc dels qui opinen fermament —tot i no haver visitat, ni de bon tros, la totalitat de les terres del món— que no n'hi ha cap de més ufana que les altres. Totes tenen —ben igualment— la digníssima condició de lloc de treball, de lloc dels treballs que encara cal fer per aconseguir que l'aire de les places de Sant Joan del món sigui sense terboleses. La qual cosa no és incompatible amb el fet d'estimar —"amb un desesperat dolor"— la terra on esmercem el nostre esforç i els companys de la feina i les eines comunes.

Em sembla que ho devien veure —si fa o no fa— d'aquesta manera l'August Pi i Sunyer, que fou un campió de ciutadania entre nosaltres i que, a Caracas, fou un sembrador de civilitat; i un dels seus més fidels deixebles, Josep Puche Álvarez, fill de Lorca, estudiant i metge a Barcelona, catedràtic i rector a València, que fou un altíssim exemple de dedicació entre nosaltres i que, a Mèxic, deixà "una huella profunda y bienhechora" "y así seguirá presente en lo más noble que haya en nosotros".²² I Jaume Aiguader i Miró, del qual jo no sabia dir si lluità per Catalunya o pels desvalguts de Catalunya i la biografia del qual, escrita amb tant d'amor per Josep Maria Poblet,²³ acaba amb les següents paraules: "És que algú no veu, no endevina en aquestes paraules que Aiguader va escriure una mena

22. HUGO ARECHIGA. Boletín Sociedad Mexicana de Ciencias Fisiológicas. Marzo, 1980. Vol. 3, núm. 2.

23. "Jaume Aiguader. Una vida 'amb Catalunya i per Catalunya'." Ed. Teide. Barcelona, 1977. (Es refereix a la biografia de Miquel Servet escrita per Aiguader.)

d'autoretrat de la seva pròpia persona, tothora propícia a les causes justes i als grans i supremes abraçaments?"

I potser també ho veia així el més gran i el més foll —amb la folia del cor— dels catalans de tots els segles: Ramon Lull, que dugué el seu permanent combat contra l'error, que lluità incansablement per la veritat i per l'endrega de les condicions de convivència de l'un extrem a l'altre de la terra, convertint tot el món en la seva pàtria.

* * *

CAP. 7. "Oh món,
m'ha costat de pensar que jo era també dels teus,
que portava a l'esquena
la meva càrrega d'home."

"Obra poètica".

Jordi Pere Cerdà. (De Sallagosa.)

Sigui com es vulgui, allò que de cap manera no pot ésser posat en dubte és que la responsabilitat dels afers comuns ens incumbeix a tots i que només ens en sortirem —tal com deia un vell amic enyorat que aconseguí de despertar nombrosíssims rau-raus i, és clar, es convertí en un personatge incòmode als ulls de molts— si edifiquem damunt de la veritat, la justícia, l'amor i la llibertat.²⁴

LA BIGA I LA BUSCA PERENNES ²⁵

CAP. 8. "Trois mots contre la peste ont plus d'effet que l'art:
s'enfuir vite, aller loin et revenir bien tard."

*Augier Ferrier, segle XVII.*²⁶

Les coses no haurien d'anar d'aquesta manera però, correntment, hi van. Els homes i els pobles necessitem ensopegades fora de mida per arribar a la conclusió que potser caldria disposar-se a rumiar la conveniència de solucions. L'any 1348, per exemple, a tot Europa fou un any fatídic: fou l'any de la irrupció de la Pesta Negra. A Mallorca, en un mes, moriren unes 15.000 persones; a València, el mes de maig, "hi morien tots jorns més de CCC persones"; a Barcelona, el mes de juliol també; la Plana de Vic veié reduïda la seva població a una quarta part, etc., etc. I a la resta d'Europa, semblantment: a Florència la Pesta s'endugué els tres cinquens dels habitants de la ciutat, al Llenguadoc féu malvestats del mateix ordre, etc., etc.

24. Òbvia al·lusió a Joan XXIII i l'encíclica "Pacem in terris".

25. Amb les excuses pertinents, diré que les lluites entre la Biga (dreta, favorable als "ciutadans honrats" i "mercadets") i la Busca (esquerra, favorable al "poble menut") en les qüestions de govern municipal ocuparen quasi tot el segle XV.

26. Versos citats per Joan VENY en el seu llibre sobre "Regiment de preservació de Pestilència". Tarragona, 1971, pàg. 32.

Els territoris de la corona de Pere el Cerimoniós restaren despoblats i tan afeblits “que en comptes del destí de grandesa que Pere els havia preparat, entrarien en lenta decadència”.²⁷ Pierre Vilar tampoc no vacilla a atribuir a la Pesta una de les causes de la nostra decadència.

De res no valgueren els advertiments i els consells dels mestres. Uns d'aquests els donava el 24 d'abril de 1348 Jaume d'Agramunt, de l'Estudi General de Lleida,²⁸ en la seva famosa Epístola als Paers: “com aja ohit dir a persones dignes de fe que epidímia ho pestilència e mortaldats de gents regnen e han regnat en algunes partides e regions a nos vehines...”. Res no hi valgué, ni la fugida del lloc infectat que “així com no mor en la batalla aquel que no y és”,²⁹ era una mesura recomanada encara al cap de tres segles.

Pere el Cerimoniós fugí cap a les terres de l'interior amb tota la família: a Terol, a Tarassona, a Sogorb, i tot i així moren la reina Elionor (30 d'octubre), Joana de Foix, tia del rei (mes de maig) i les infantes Maria (juny) i Blanca (novembre). A Barcelona, dels cinc consellers de la ciutat en moriren quatre i els jurats i prohoms d'Alzira prohibiren al campaner Joan Gascó de tocar campanes a fi d'evitar l'increment del pànic.

També hi hagué algun cas de millor estrella, com —per exemple— el d'aquelles set dames i aquells tres cavallers que sortint d'oïr missa a Santa Maria Novella —molt a prop de la plaça de Sant Joan que fa una estona ahudíem— decidiren de fugir de la ciutat i, tot plegat, arribant-se a Fiesole, que és a quatre passes, passaren uns quants dies d'allò més entretinguts contant històries. O almenys així ho explica Boccaccio en “El Decameró”.

Com que les causes de l'epidèmia eren atribuïdes a circumstàncies que avui sabem que són errònies, eren comesos multitud d'estropicis: a Narbona i a Carcassona foren torturats i cremats els “responsables”. A Barcelona els jueus foren acusats d'emmetzinadors i, en un assalt, van ésser assassinats al Call bastants dels seus pobladors.³⁰

Els metges dels Països Catalans —els nostres físics— amb freqüència mantingueren una actitud elogiosa. El metge reial Pere Ros va ésser recompensat amb uns dominis a Vilafranca de Morella; a València es distingiren els metges Berenguer d'Eimeric, Bernat Minguet i Pere Llambilles; i a petició dels jurats de Ciutadella fou recompensat pels seus serveis el metge Nadal.

Jaume Aiguader, en el seu llibre “Elogi dels metges i de la medicina”, ens conta dels combats dels metges contra l'assot de les malalties i contra la ignorància; una ignorància escruixidora que, no el 1348, sinó tres segles després encara provocava accions com la que transcrivim.³¹

“La ignorància cercava sempre una persona a qui acusar.

”És demostratiu en aquest sentit el procés contra Guillem Piazza i Joan Jaume Mora a Milà, durant la pesta de 1630.”

A continuació transcriu la inscripció gravada en una columna a Milà.

“En aquest solar desert hi havia abans la tenda de Joan Jaume Mora, el qual conjurat amb Guillem Piazza, comissari de salut pública, i altres, durant una pesta

27. MARTÍNEZ-FERRANDO, Ernest. “Història dels Catalans”. Vol. III, pàg. 1139.

28. VINY I CLAR, Joan. “Regiment de preservació de pestilència”. Tarragona, 1971.

29. *Ibid.* Nota 66, pàg. 32.

30. CARDONER I PLANAS, Antoni. “Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)”. Barcelona, 1973.

31. “Elogi dels Metges i de la Medicina”, pàg. 40.

terrible, per mitjà d'ungüents escampats per ci per lla, multiplicaren les horribles morts.

"Per això el Senat ordenà que ambdós, jutjats enemics de la Pàtria, serien primerament atenallats damunt d'un cadafal amb tenalles tallants; després d'amputada la mà dreta, condemnats al suplici de la roda; sis hores després, degollats i tot seguit cremats; i per esborrar tot rastre d'aquests criminals, llurs béns confiscats, llurs cendres llençades al riu, aquesta casa oficina del crim, en memòria eterna de la malifeta, enrunada amb prohibició de reconstruir-la, i bastida una columna infame com a record.

"Fugiu d'ací, fugiu, bons ciutadans, perquè no us taqui aquest clos infame.

"1630, calendes d'agost.

"Marc Antoni Menuto, Senador, president de la Sanitat Pública.

"Joan Baptista Trotto, president del Senat milanès.

"Joan Baptista Vittilumi, cap de Justícia."

Per més que potser no tot era degut a la ignorància; potser hi havia una mica de Barranc del Carraixet i una mica de denúncies i rivalitats de Biga i Busca. Perquè una mica més enllà cremaren Savonarola i un tros més lluny cremaren aquell gran enamorat del mestre Ramon Llull que fou Giordano Bruno. I no fou pas per supersticions ni per ignorància.

Bé, deixem-ho, que això ens duria lluny del nostre objectiu. Estàvem dient que l'home, per decidir-se a prendre determinacions, molt sovint necessita rebre la gran patacada. O necessita que les desventures siguin anunciades no amb xifres de fredes estadístiques, sinó amb noms propis. Aiguader i Miró ho sabia i per això una vegada va escriure: ³² "A Catalunya es calcula que hi ha 40.000 tuberculosos. Cada any en moren uns 4.000. ¿Què fem per a evitar-ho?... Pensem que cada dotze mesos perdem un poble gran com Falset, que en el que va de segle hem perdut tres Lleides o tres Manreses."

* * *

"Trois mots contre la peste..." No: el camí és un altre; el que saben les persones responsables. Tenir consciència dels problemes i ajudar a la col·lectiva presa de consciència dels problemes i combatre la ignorància. Com Jaume Aiguader, que en una altra banda ³³ comentava que "existeix un temps en el qual les malalties es poden prevenir, i la majoria guarir, i ensenyar l'home del carrer a encertar aquest moment és el que es proposa l'obra divulgadora i social dels metges".

32. "Elogi dels metges i de la Medicina". Pàg. 89.

33. "Elogi dels metges i de la Medicina". Pàg. 140.

* * *

CAP. 9. "Amb l'alba, la ciutat és més bruta i extensa.

... ..
Més bruta i més extensa,
i l'alba malgrat tot també ací és alba."

"Terra en la boca".

Joan Fuster. (De Sueca.)

La ciutat és bruta, les ciutats encara havien estat més brutes. I fou necessària la Pesta Negra perquè els consells municipals decidissin d'ocupar-se de la neteja.

Anteriorment, només alguna disposició aïllada o alguna benemèrita acció privada. Citem, en aquest desolat capítol, l'autorització que, l'any 1301, Jaume II va concedir als consellers de prohibir que fossin llençades les aigües residuals al carrer.³⁴ Però foren els terribles estralls de la Pesta els que convenceren de la necessitat de vetllar més seriosament per la salut pública. L'any 1348, com ja hem citat, a Barcelona només quedà un conseller viu —Romeu Llull— i el dia 30 de novembre, festa de sant Andreu, seguint la vella tradició, tingué lloc l'elecció del nou consell, amb Guillem Oliver de conseller en cap. El càrrec era d'un any de duració i a Guillem Oliver el succeí Ferrer de Manresa. Fou durant el mandat d'aquest, el mes de maig de 1350, que el Consell de la ciutat de Barcelona creà el càrrec de "metge del comú"³⁵ amb la missió de vetllar per la sanitat pública. Barcelona fou una de les primeres ciutats europees que disposà d'aquest funcionari, del qual cal dir el nom, Ramon de Tesserach, especialment ara que l'Acadèmia acaba de concedir un premi en recordança del fet.

Aquesta voluntat de fer, amb esperit col·lectiu, les coses més ben fetes manifestada en la institució d'un metge del comú, fou seguida a d'altres ciutats dels nostres Països: l'any 1372 Cotlliure designà Albert Puig i l'any 1383 Tarragona designà dos metges del comú: un de cristià i un de jueu.

A Barcelona, l'any 1394 fou creat el càrrec d'escombriaire municipal. A començament del segle XV fou contractat un home que recorria la ciutat amb un ase i recollia les bèsties mortes. L'any 1446 la decisió del Consell, en aquest aspecte, pot ésser qualificada de transcendental. A l'ase li fou adjuntat un carretó que, ben visiblement, havia de lluir les armes de la Ciutat, l'escut.

Aquestes mesures foren inici, però el problema —han transcorregut sis segles— no ha estat resolt encara. Aiguader i Miró³⁶ clamava per una xarxa eficient de clavegueres: amb el suport d'unes estadístiques, cita com la construcció de bones clavegueres disminuï la mortalitat a Danzig i a Buenos Aires.

A Barcelona, l'onada immigratòria produïda per l'expansió industrial i l'Exposició Internacional del 88 provocà la progressiva ocupació de l'espai situat "fora muralla", més enllà de les Rondes. L'any 1897 s'iniciaren les annexions dels ter-

34. CARDONER I PLANAS, Antoni. "Història de la Medicina a la Corona d'Aragó". Pàg. 152.

35. CAROONER I PLANAS, Antoni. *Ibidem*.

36. "Elogi dels metges...". Pàg. 57.

mes municipals veïns sense cap programa de sanejament. Un pla de clavegueres aprovat el 1891 no fou iniciat fins vuit anys més tard, i és que —la Biga i la Busca medievals— al costat de batlles de bona memòria —Rius i Tauler, liberal de Sagasta, per exemple—, Barcelona fou regida per cacics del conservadorisme més deshonest. Planas i Casals,³⁷ conegut popularment pel “Pantorrilles”, cacic omnipotent, imposà gràcies als vots servils “dels burots i als dels morts” existents a milers en unes llistes manipulades, el seu candidat Joan Coll i Pujol com a alcalde de la ciutat en cinc ocasions (entre 1884 i 1909). Per aquest camí no ens ha d'estranyar que l'any 1934 Aiguader i Miró³⁸ encara hagi de continuar lluitant per aquestes qüestions. Ens denuncia que a Barcelona existeixen encara uns 14.000 pous negres, netejats —a més— per decisió del propietari i per empreses privades. Diu, carregat de raó, que “construir bones clavegueres i la depuració de les aigües residuals és més necessari que tenir un edifici monumental de la Casa de la Vila i fins i tot més important que tenir una bona Universitat”. Exactament com si fos ponent d'aquest onzè Congrés.

En una conversa que mantingué davant els micròfons de Ràdio Barcelona el 3 de març de 1934,³⁹ explicava que la seva finalitat no era cap “altra que especular sobre la missió ben precisa que en el món social té avui la Medicina. Més ben dit, que li han reconegut ara, perquè en tot temps l'ha tinguda”. Com si fos un ponent del desè Congrés, del de Perpinyà.

* * *

CAP. 10. “Al final, s'ha comprovat, els camells arriben a passar pel subtil cos d'una agulla.”

“Una bella història”.

Miguel Bauçà. (De Felanitx.)

De comprovacions com aquesta, la història dels nostres hospitals n'és plena. Excuseu-me: em tornaré a referir a Barcelona —tot i que no sóc barceloní— perquè és la història que he viscut més propera. Durant més de sis anys —els de la Dictadura de Primo de Rivera— la ciutat fou regida per persones de cognoms estranys a la nostra oïda o per senyorassos amb títol nobiliari.⁴⁰ Gent molt respectuosa envers la propietat privada i per a la qual el bé comú sempre ocupava posicions més endarrerides. El fet és⁴¹ que Barcelona patí una epidèmia de febre tifoide i, a partir de la tardor de 1914, a la Secció Marítima del Parc de la Ciutadella hi havia uns barracons que feien les funcions de llatzaret, que havien estat construïts amb caràcter de provisionalitat. Pons i Freixa prou impulsà l'Ajuntament de la ciutat a l'acord de la construcció d'un hospital digne, però no acon-

37. JARDÍ, Enric. “El Doctor Robert i el seu temps”. Barcelona, 1969.

38. AIGUADER I MIRÓ, Jaume. “La febre tifoide a Catalunya”. Monogr. Mèdiques. IV, 1934.

39. Transcrita a Monografies Mèdiques (XII-1933) amb el títol “La Medicina i l'Estat”.

40. Alcaldes de Barcelona: 17-X-1923, Fernando Alvarez de la Campa; 15-IX-1924, Darius Rumeu i Freixa, baró de Viver; 26-II-1930, Joan Antoni Güell i López, comte de Güell.

41. CASASSAS, Oriol. “La medicina catalana del segle XX”. Pàg. 65.

seguí que aquells patricis dobleguessin les resistències i els escrúpols dels propietaris de les torretes i dels terrenys de Montjuïc i de Vallcarca i l'Hospital d'Infectiosos hagué d'acabar essent construït —entre vies de tren i tuf de gas— en els terrenys municipals on hi havia els barracons.

Deixeu-me fer un salt de cinc segles. Després del que acabo de contar, la meua salut de català el necessita i el necessita la meua determinació de no fugir “nord enllà”. Llegeixo la carta que el rei Martí —l'últim dels nostres reis— envià el 5 d'agost de 1401 ⁴² a Joan Çabastida, batlle de Barcelona. “Lo Rey. Recordeus que nos estants ací en Barchinona donam graciosament al Espital novellament comensat en la dita ciutat, tota la pedra e reble nostre que es devant la daraçana, la qual havia aparellada per lo palau que habiem proposat fer proper la dita daraçana. Per que us manam que tota la dita pedra e reble lexets prenda tota hora ques volran, als administradors del dit Espital o a altre qualsevol en nom d'aquell.”

És l'Hospital de la Santa Creu, de Barcelona, edificat amb generositat i amb una visió de tan amples horitzons, que serví durant segles. Però que, per culpa de la gasiveria i de la incomprensió d'alguns catalans —aquells que propugnaven l'edificació de tota una illa de cases al centre de la Gran Via, que destrossaren el Pla Cerdà, etc.— i per culpa de la negligència de l'Estat (Aiguader i Miró ⁴³ digué: “la higiene i la sanitat social, a part de l'esquifida obra que podien fer els municipis amb cabals miseriosos, era funció de l'Estat i tots sabem com l'Estat negligia la labor”) acabà els seus dies d'hospital inspirant una pena infinita i provocant una indignació legítima.

Manuel Dalmau... Deixeu-me dir qui fou Manuel Dalmau.⁴⁴ Morí quan tenia 27 anys i era i és una de les figures més altes i més nobles de la ciència catalana del nostre segle. Estudià amb August Pi i Sunyer, després a Halle amb Abderhalden i a Harward amb Cannon; de retorn a Catalunya, rebutja una plaça que li oferien a Madrid perquè creu que té l'obligació de dedicar tot el seu esforç a Catalunya i a fer tot el possible per dotar-la d'institucions sanitàries modeliques. Tenia 26 anys i demanà audiència al president de la Mancomunitat. Li exposà un pla complet d'organització de serveis i Prat de la Riba li contestà: “Vostè m'ha exposat el camí. Això és el que cal fer i això és el que farem.” Prat de la Riba morí poc després i, del seu successor, Dalmau no obtingué una atenció semblant. Entrà a treballar a la Secció de Bioquímica del Laboratori Municipal al costat de Turró.

Doncs Manuel Dalmau havia escrit: ⁴⁵ “Convindria que el batlle, la Mancomunitat i l'Estat s'interessin oficialment que molts malalts de pneumònia moren als bancs de l'Hospital de la Santa Creu esperant torn...” “També se'ls podria fer memòria que fa cinc segles una Barcelona de 40.000 habitants construï l'Hospital de la Santa Creu i que la Barcelona actual, aquesta Barcelona de l'Eixample sense parcs, ha utilitzat el mateix hospital i no pot aconseguir, en 20 anys, de construir l'Hospital de Sant Pau, ni hi ha res a l'horitzó que pugui fer pensar que algun dia es resoldrà.”

42. Citat a Bibliografia Medical de Catalunya. Figura a Arxiu Corona d'Aragó; r. i.i. clXXV; fol. XX girat.

43. “Els fascicles sobre medicina social”. Monogr. Mèdiques. XI. 1933.

44. CARRERAS I VERDAGUER, Antoni. “Record de Manuel Dalmau”. I Congrés Int. Hist. Med. Cat. Vol. IV, pàg. 67.

45. “La Publicidad”, 15-VII-1918. (Publicat en castellà.) “El Social Service”.

I un desànim semblant provoca la història de l'Hospital Clínic de Barcelona, que va veure passar uns trenta anys entre la compra dels terrenys i la inauguració (1906). I que al cap d'encara no cinquanta anys, amb tants de pedaços, ofereix un aspecte arquitectònic deplorable. Contrasta aquesta situació antiestètica amb la d'un hospital —tan antic com el de la Santa Creu— i que encara fa la seva funció d'hospital, que conserva l'exquisit aspecte que li donaren els seus constructors, amb un joveníssim fris que Giovanni della Robbia, el segle xv, hi col·locà.⁴⁶ Per veure'l, això sí, cal anar "nord enllà", en un d'aquells països que fa molt de temps descobriren que es pot fer coordinació hospitalària, que fa molt de temps que saben què vol dir xarxa hospitalària.

I podríem referir, del nostre país, més i més històries de negligència, de gassiveria, de molta paperassa i resultats nuls. Pi i Molist deia: "España se envanece de haber edificado una cárcel-modelo antes que tuviese manicomio oficial o público construido de nueva planta", "hay en España villas que tienen hipódromo y ciudades con una y hasta dos plazas de toros y carecen de manicomio oficial o público construido de nueva planta", etc.

Els camells, mentrestant, segons l'humor, fumaven el seu havà, exercien el dret de cuixa o feien reverències als camells de més alta jerarquia. O concedien una ajuda de mil cinc-centes pessetes mensuals a les famílies obreres que tenien un fill mongòlic.

I sempre havent de comptar amb la iniciativa privada. Bernat de Fonollar⁴⁷ el 9 de juny de 1326 donava un hospital a Sitges "per a pobres pelegrins i altres necessitats, orfes, desvalguts i malalts sense manteniment", que l'any 1910 el nord-americà Roger Deering substituï per l'edifici actual.

I l'any 1348, l'insigne patrici i mercader de Mallorca Ramon de Terrades⁴⁸ deixà en el testament diners per a compra de terrenys i construcció d'un hospital per als pobres malalts de la ciutat de Vic.

La llista fóra inacabable.

I al costat d'això la inoperància o la megalomania: els flagells atàvics d'una raça. Que ja Alfons el Magnànim —el segon rei de les nostres terres pertanyent a la dinastia castellana— quan conquerí Nàpols⁴⁹ féu l'entrada a la ciutat, no amb cavalls que era el costum de l'època, sinó amb elefants. I del 1450 al 1950 quan, en comptes d'hospitals a l'abast de la mà, foren construïdes elefantiàstiques "Residencias".

Ha calgut lluitar constantment.

Emili Briansó, a Reus, a començament del nostre segle no descansa fins a obtenir els diners necessaris per a substituir el "dipòsit" de malalts mentals on es moria sense cap intent terapèutic, per un modern establiment psiquiàtric. Supervisà els plànols, dirigí i organitzà el que fou l'Institut Pere Mata.⁵⁰

Des dels organismes de govern propis, els lluitadors també hi foren, però les traves, els impediments, els interessos creats i les guerres fan que la lluita sigui curta.

46. Hospital del Ceppo, de Pistoia (la Toscana).

47. ARAGÓ, Ignasi. "Els hospitals a Catalunya". Barcelona, 1967.

48. SERRA I RABERT, Francesc. "Com ha esdevingut comarcal l'Hospital de la Santa Creu de Vich. GENÍS I AGUILAR, Martí. "L'Hospital de Vich". Anals de l'Hospital Comarcal de Vich. 1932.

49. MONNIER, Philippe. "Le Quattrocento".

50. CASASSAS, Oriol.: "La medicina catalana del segle xx". Pàg. 55.

Entre nosaltres, sense cap intenció de fer una llista exhaustiva vull citar el doctor Robert, batlle de Barcelona l'any 1899, que hi deixà la vida; vull citar Francesc Pons i Freixa que, com si fos un ponent del Congrés de Perpinyà del 76, l'any 32 deia: "No pot deixar d'ésser higienista el metge, com no pot deixar d'ésser-ho l'arquitecte, ni l'enginyer, ni el farmacèutic, ni el pedagog, ni tan sols el legista, ja que en general a tots arriba i de tots necessita la sanitat." I vull citar Mestre i Puig que l'any 1935 afirmava que "el problema de l'hospitalització a Catalunya reclama una solució totalitària; reduir-la a l'arranjament parcial de certes crisis hospitalàries és inferir un greuge al poble de Catalunya".⁵¹ I, és clar, he de citar Jaume Aiguader i Miró perquè, a través de la paraula i per mitjà de l'escrit, fou un autèntic apòstol-lluitador. Que sempre tocà de peus a terra. L'any 1933, quan foren traspassats els serveis de Sanitat del govern central a la Generalitat, digué:⁵² "Des d'ara la medicina catalana tindrà la responsabilitat exclusiva en l'endegament higiènic de la nostra terra i cal que ens eduquem amb una preparació acurada que creï una solvència i doni una eficàcia. Sense tècnics capacitats i animosos, fallaran les possibilitats que ens dona l'autonomia."

D'Aiguader i Miró i arran de la publicació del seu llibre "Elogi dels metges i de la Medicina", un home d'un cap tan clar com fou August Pi i Sunyer, digué: "L'autor és un dels homes de la més gran influència dins de Catalunya en el present; és el cap de la ciutat de Barcelona. Ningú com ell per convertir en acció el que ensenya en el seu llibre tan remarcable."⁵³

El seu tremp de lluitador el dugué a mirar d'influir damunt les mentalitats individualistes dels metges; o de molts dels metges. En aquest sentit ens hem de prendre les paraules d'elogi del Sindicat de Metges de Catalunya —nascut l'any 1919, a Tarragona, quan el 3r. Congrés de Metges de Llengua Catalana. Diu: "El Sindicat és la voluntat dels metges de Catalunya." "Aquesta arma de justícia que tots veiem en el Sindicat és allò que li dona impuls. L'acoblament de tots en un feix solidari redreçarà la nostra dignitat." "La dignitat dels metges no serà un afer particular..." "Des d'ara esdevindrà altra vegada un quefer col·lectiu."

51. Comunicació sobre "Coordinació dels Serveis hospitalaris a Catalunya", presentada a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona el 7 de novembre de 1935.

52. "Els fascicles sobre medicina social. Monogr. Mèdiques. XI. 1933.

53. POBLET, J. M. "Jaume Aiguader. Una vida amb Catalunya i per Catalunya". Pàg. 97.

* * *

CAP. 11. “He vist uns homes
de sang afadigada
ossos humiliats d'enllà dels segles;
uns homes amb els ulls com ganivetes
per fitar el cel amarg.
Aquests homes
no diuen mai: la nostra terra,
perquè ells són
la nostra terra.”
“La terra d'Argensa.”

Josep Maria Llompart. (De Ciutat de Mallorca).

Jaume Aiguader fou amic de Francesc Layret i de Salvador Seguí, “El noi del sucre”, assassinats tots dos a Barcelona pels pistolers de les patronals. Jaume Aiguader, amb Manuel Serra i Moret i Rafael Campalans, compartí les primeres hores del moviment socialista a Catalunya. Amb la manera de pensar que denoten aquestes relacions no ens ha d'estranyar que sentís tota la vida indignació per la injustícia i que tota la vida lluités per una societat justa. Durant la Dictadura de Primo de Rivera va escriure —molts d'ells des de la presó— una sèrie d'articles titulats “El problema de les barraques i els rellogats” que aparegueren al Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya. Era l'any 1927. Denuncia que a Barcelona hi ha unes 100.000 persones que viuen rellogades: pisos de pèssimes condicions higièniques amb habitacions ocupades per 4, 5 i 6 persones.

L'any 1906, en aquell 1r. Congrés d'Higiene de Catalunya —el primer congrés mèdic català— una de les ponències del qual fou dedicada a Higiene Social amb una participació pluridisciplinària —metges, farmacèutics, enginyers, economistes, arquitectes, advocats, etc.— em penso per primera vegada en la història, foren preses —a proposta de l'excelsionista Domènec Martí i Julià— unes conclusions relacionades amb l'habitació obrera que són una anticipació en el temps i una anticipació en profunditat de la Declaració Universal dels Drets dels Homes. L'any 1906; l'any 1927, Aiguader i Miró, com qui ha pres el relleu, continua la lluita. Aiguader denuncia l'existència de 100.000 obrers rellogats i denuncia l'existència de més de 6.000 barraques. Tots aquests homes són exclosos de la societat a l'hora del repartiment dels drets, però hi són comptats a l'hora de l'exigència dels deures. I són comptats d'una manera preferent a l'hora de les estadístiques de mortalitat. Aiguader i Miró mai no improvisa; recolza el seu clam en dades precises.⁵⁴ Al districte V de Barcelona, a les barraques de Montjuïc, a Hostafrancs i al Poble-sec la mortalitat infantil és bastant més del doble de la del tros ric de l'Eixample. Per això, quan és batlle de Barcelona té com a preocupació preferent “El problema de l'habitació obrera”,⁵⁵ no perquè les deficiències

54. AIGUADER I MIRÓ, J. “Elogi dels metges...”. Estadístiques de mortalitat infantil de Brossa, Trias Maxencs i Domènec. Pàg. 131.

55. Conferència donada a l'Ateneu Barcelonès, el 14 de febrer de 1932.

tenen repercussions d'ordre moral i sobre la salut sinó sobretot per imperatius de justícia.

Aiguader i Miró promou i encarrega uns projectes de cases per a obrers a un grup d'arquitectes municipals i al GATCPAC que, avui, al cap de gairebé cinquanta anys, mantenen una total validesa. Què més voldríem!

Però després, quan tot encara era un projecte, ja ho sabeu, vingué el des-govern, la corrupció, l'especulació i l'explotació de l'home. Dels homes que no diuen mai: la nostra terra, perquè ells són la nostra terra.

* * *

CAP. 12. "Llum, sol,
per a tu, per a mi,
per a tots."
"Ombra i sol".
Rafael Sari. (De l'Alguer.)

Un dels primers records, diríem de ciutadà, que jo guardo és la inauguració del Parvulari Forestier dels Jardins de Montjuïc. Era el 10 d'abril de 1932. El meu pare era mestre i, per a aquella raça de mestres, tot era una ocasió per a formar, per a educar, per a anar empenyent-nos a la condició d'home responsable. En resum: em portà a la inauguració del Parvulari Forestier que presidí Jaume Aiguader i Miró, el batlle.

Jo havia vist aules i escoles tronades i llòbregues i recordo que aquell dia vaig pensar que uns infants a l'escola tindrien sol i que fóra bo que, de mica en mica, el sol fos per a tots els infants de la ciutat.

Que aquest sol i la llum arribés a tothom fou una altra de les grans preocupacions d'Aiguader i Miró, que tenia molt bé que la salut era molt més que l'absència de malaltia.

Durant el seu mandat d'alcalde, de 1.200 infants que assistien als dos grups escolars i a les cinc escoles municipals d'abans de la República, es passà a una escolarització pública de 12.000. En un article que publicà a "La Rambla" ⁵⁶ amb el títol de "La labor sanitària" enumera com s'ha augmentat el nombre d'infants de les Colònies Escolars de mar i de muntanya, com s'ha doblat l'assistència a les cantines escolars.⁵⁷

I l'infatigable Jaume Aiguader procurà portar també el sol d'una millor cultura als estaments desvalguts, com ho havia fet amb l'estatge. Diu que els nostres obrers no són culs de taverna, ni parroquians de cinema, ni discutidors de boxa i de futbol. "Caldria comptar els matriculats en escoles de treball, en curssets a ateneus i centres culturals, o lectors en biblioteques populars. Jo, en quatre anys de presidència de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, conec bé aquest caire..." "L'em-brionària Universitat Popular que anàrem muntant era un èxit i una eficàcia." ⁵⁸

I quan fou creada la Universitat Autònoma comentava amb alegria que ⁵⁹

56. POBLET, J. M. "Jaume Aiguader...". Pàg. 97.

57. CASASSAS, Oriol. "La medicina catalana del segle XX". Pàg. 117.

58. POBLET, J. M. "Jaume Aiguader...". Pàg. 41.

59. "La nova Universitat". Monogr. Mèdiques. VII-VIII. 1933.

“en lloc de fer una Ciutat Universitària separada de la vila el que convenia als catalans ‘era’ fer de tota la ciutat una Universitat, sense violències ni separacions que apartin els ciutadans dels estudiosos”.

I sol i llum difongué per mitjà de les Monografies Mèdiques. Jaume Aiguader diu: “Pocs dies després d’haver aparegut (el primer número), assistíem conserrosos a l’enterrament del mestre Turró... Nosaltres ens sentíem lligats a l’animador més representatiu de la investigació científica a casa nostra... Un estret llaç de continuïtat unia aquella vida finida i aquesta obra que començava.” Aquella obra que, al cap de tres anys d’iniciada, comptava amb 800 subscriptors, “escampats —segons paraules d’Aiguader—⁶⁰ per tots els pobles de Catalunya... A Mallorca i a Menorca també tenim molts subscriptors, però encara més que a les Illes en tenim a València”. Amb les Monografies, Jaume Aiguader feia patent una vegada més la unitat de cultura i la unitat de llengua que fa que ens sentim —amb l’expressió del nostre Ventura Gassol— “germans”, de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó.

Aquests congressos, des del 1913 al 1980, també ho han fet patent. Per això crec que aquest Onzè no pot restar passiu a la befa, a l’ultratge, que ha rebut la nostra personalitat col·lectiva amb la decisió de la comissió mixta d’ensenyament del País Valencià d’adoptar unes “normes ortogràfiques” producte d’una malintencionada fantasia.⁶¹ De part de, no com deia el Conseller Max Cahner, “uns irresponsables”, sinó de part dels responsables d’una política malèvola que sap perfectament els tèrbols interessos que serveix.

* * *

En relació amb les publicacions d’Aiguader vull fer una al·lusió breu a la col·lecció Miquel Servet. Hem vist a bastament que la pàtria de Jaume Aiguader fou la llum de la veritat i el sol de la justícia. I que esmerçà els seus màxims esforços a dur llum i sol a la seva terra, Catalunya. Ara bé, aquest home d’ideals tan alts no oblidà mai que era fill de Reus i manifestà per la ciutat i els seus conciutadans una clara predilecció. Dic això perquè, l’agost de 1929, en un article que titulava “La nostra pròxima tasca científica”⁶² anunciava: “Començarem ben aviat la col·lecció Pere Mata, integrada per llibres de diversa extensió i preu i que ensems que als nostres metges anirà dirigida al públic profà, potser més a aquest que no pas a aquells. Segurament començarem amb una obra nostra titulada ‘Panegiric dels metges i de la Medicina’.” Es referia, òbviament, a la Col·lecció Miquel Servet que, molt poc de temps abans d’aparèixer, encara era projectada com a Col·lecció Pere Mata; reusenc, és clar.

60. “Balanc espiritual i econòmic de Monografies Mèdiques”. Monogr. Mèdiques. VI-VII, 1929.

61. Diari “Avui”: 19-IX-1980, editorial; 21-IX-1980, pàg. 24.

62. Monografies Mèdiques. VIII. 1929.

* * *

CAP. 13. “La llibertat conquerida en l’apassionada recerca del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor, ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, per al llinatge tot dels qui la volen guanyar; [se salva i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix.”

“Elegies de Bierville”.

Carles Riba.

Per les raons d’aquest títol, per les raons d’aquests versos, per això he dit abans que no parlaria de sanitat municipal. Perquè per mi, només és un aspecte parcial —i jo no sé destriar-lo— d’un conjunt: de “*l’apassionada recerca del que és ver i el que és just*”. I he dit que no parlaria de Jaume Aiguader i Miró, nascut a Reus el 24 de juliol de 1882, fill de Jaume i de Rosa, que fou alcalde de Barcelona del 14 d’abril de 1931 al 1r. de febrer de 1934, que fou ministre de la República, perquè fou molt més que tot això. Va pertànyer al *llinatge dels qui volen guanyar la llibertat* i lluiten incansablement per conquerir-la, *amb sobrepreu de dolor*.

Que l’Ajuntament de Reus prengui els acords que vulgui: Jaume Aiguader i Miró no és un fill il·lustre de Reus. És un fill il·lustre de Catalunya, dels Països Catalans i —per mitjà d’aquesta filiació— és fill il·lustre del món.

D’aquest ample món en el qual *hi ha una única lluita*; pel respecte a la personalitat dels pobles, per la llibertat i per la justícia. I uns solidaris esforços i dolors i combats que pertanyen a la mateixa lluita, tant si es produeixen als Països Catalans, com a Euzkadi, com a Occitània, a Còrsega, a Xile o a l’Argentina.

Una lluita que quan ens és adversa “tota la terra en sofreix”. I que quan “on sigui del món que és salvada”, tota la terra s’illumina amb la llum de l’esperança.